

Ніна Герасименко

КРОВ З ПЕРЦЕМ ТА СІЛЛЮ

(В.Шкляр. “Кров кажана”)

Минулого року Василь Шкляр, один з найвідоміших сучасних авторів “неелітарної” прози, порадував своїх прихильників новим романом із містично-багатозначною назвою “Кров кажана” (Л.: Кальварія). Здавалося б, все вказує на те, що роман цей повинен стати чи не першим українським супербестселером. У ньому є всі найдражливіші й найпривабливіші для масового читача компоненти: фатально гарна жінка-відьма (вона ж жінка-жертва), яку оточують залицяльники — грішний, закоханий у неї до нестями настоятель храму Івана Богослова; багатий талановитий скульптор; карлик з конячою головою і таким багатством у штанях, якому могли б позаздрити всі “депутати першого, другого і наступних скликань”. А ще — мужній чиновник-бандит, який збиває пострілом з пістолета яблуко з голови своєї Єви (все тієї ж прекрасної рудоволосої жінки), фотограф за чорною ширмою, скромний і, на перший погляд, недоумкуватий слідчий-геній.

Крім серії чоловічих типажів, які беруть (не всі й не одночасно) участь в еротичних сценах із головною героїнею, описаних із властивою Шклярові віртуозністю, в романі повно тасмниць, містики, видінь і забобонів: на вербі ростуть грушки-дички, поруч — гніздо одуда, який, коли його сполохати, може й хату спалити; вночі до самотньої й наляканої красуні з’являється упир чи привид померлого (чи ще живого?) її чоловіка, а сама красуня — беззахисна жінка, яку згодні за півпомаху її пальчика захистити, як мінімум, троє чоловіків, літає вночі (чи в наркотичному сні) на Лису гору (у Києві їх аж дві), стає королевою досить огидного дійства, вагітніє (а, може, це було і не тоді) й зрештою потрапляє до психіатричної лікарні, де пише цікавезний роман, щасливо виліковується й виходить нібито переможницею з усіх негараздів. Усе це скріплено детективним сюжетом, так що читач до кінця не знає навіть, було скоєно вбивство чи ні, хто вбив чоловіка красуні Анастасії, чи, мо’, він живий, але заховався від кредиторів або навіть пішов від своєї Галатеї до якоїсь іншої?.

Цей “крутий заміс” себе виправдовує — відриватися від читання не хочеться, книжка приваблює й інтригує. І все ж... Перечитувати роман не хочеться. Більше того, випірнувши з читання, мов з чорторію, або ніби після дурманячого фільму, хочеться струсонутися головою, відганяючи нагромадження фантазій і фобій, та щиро запитати себе: що ж нового ти дізнався, якими враженнями-переживаннями збагатився, відповідно до теорії, згідно з якою література, як і кіно, театр, є для людини своєрідним віртуальним чи паралельним світом, де можна відчутися, уявити, пережити те, чого найчастіше не можеш, не хочеш, боїшся чи навіть не уявляєш собі в буденному-реальному житті?.. Ще Арістотель писав, що мистецьке дійство має провокувати у глядача-читача-співучасника очищення-катарсис через співпереживання. Тож який цінний і новий досвід пропонує читачеві талановитий і відомий український письменник Василь Шкляр?

Звичайно, після прочитання “Крові кажана” читач міг активізувати свої еротичні фантазії, причому невдоволених (тих, про чії фантазії не йшлося в тексті) хіба не лишилося, от тільки содомітів у ньому було обділено, але ми не можемо вимагати від автора аж такого гуманізму.

Багатими на еротизм були й попередні романи Шкляра “Ключ” (також детектив) та “Елементал” (фактично бойовик), але фабулу цих романів прописано, здається, краще. “Вічні стосунки” виглядали лише як доповнення до інтриги, зав’язаної навколо зниклого художника чи порятунку чеченської юнки-красуні.

А в новому романі Шкляра читачеві насправду й не надто цікаво, куди подівся і як втопився чоловік фатальної жінки, що “поклялася ніколи не любити одним-одного чоловіка”, — читач-бо не встиг із ним зазнайомитися й зацікавитися його скромною персоною, головна заслуга якої, здається, полягала в тому, що він першим колись

побачив у ще неповнолітній рудій дівчинці майбутню Венеру, хоча й не мілоську, й поспішив зробити її своєю дружиною. Виконує він також (тепер уже мертвий) роль привида — будителя сумління. Але не приходять до зрадливої дружини у вигляді кам'яного господаря (класика все ж є вічною), і навіть в образі “упиря” зацікавлює як персонаж значно менше, ніж, скажімо, колишній спецназівець і гінеколог, а нинішній священник і настоятель храму, екзорцист отець Серафім, який по дорозі до села Гостра Могила десь загубив свою матушку, “що ледь йому не коштувало чину”. Місця, де “отець” схильний чинити перелюб, теж надто вигадливі й оригінальні, як і ставлення до коханої жінки, якій він власноручно робить аборт...

Загалом, саме яскравість типажів (навіть не персонажів) та свавільна гордість і навіть певна жіноча підступність головної героїні “втягають” “Кров кажана” на який-не-який рівень, що, як ми звикли, властивий талановитому письменникові Василю Шклярю. Не кажучи вже про мову, що завжди вирізняє твір Шкляра із низки інших містико-детективно-еротичних романів, в яких киплять пристрасті “крові-любові”. Цю начебто виграшну тематику зараз можна відшукати у прозових замальовках фактично будь-якого українського письменника — від початківця до заслуженого метра, скажімо, Загребельного чи Шевчука.

Образ демонічно гарної, сильної та розумної жінки завжди був (і буде) привабливим для читача. Так, скажімо, в романі Володимира Лиса “Романа” також постає образ la femme fatale. “Відьомська” тематика проймає і роман Христини Талан “Яга”, де, якщо я не помиляюся, також рудоволоса юна красуня випробовує свою силу на чоловіках, доки не знаходить такого, що розбуджує в ній почуття. Яга, чи то пак, Яна, не втрачає від того, що залишається з одним-єдиним чоловіком, народжує від нього дитину, повертається в буквальному сенсі цього слова до природи й... примножує свою відьомську силу через посилене вміння слухати серце, інтуїцію і жити у злагоді зі світом і собою.

Але це писала жінка. У Шкляра ж головна героїня зберігає свою незалежність (більше того, примножує її матеріальний еквівалент — гроші), вона так само нікого не любить і нікому (душею) не належить, Анастасія залишається такою ж гарною, розумною, гострою на язик, сміливою, навіть мужньою і... І що? Тут виникає підступне питання: чого ж насправді досягає ця жінка, якщо духовних цінностей, незважаючи на всю свою силу і розум, вона так і не надбала — не кохала, не народила дитину, не могла навіть втішатися затишком розкішного будинку за містом, втратила свого фактично єдиного друга — дитинного карлика? Шкляр майстерно відтручується від цього, пропонуючи читачеві варіант, в якому красуня виявляється ще й талановитою (не тільки в тому, в чому вона вдосконалюється протягом усього твору!) і пише книгу, де повідує про все, що з нею відбулося. Відверто кажучи, саме роман такої письменниці міг би бути справді епатажним, солено-перчено-гостро-солодким, але катастрофічно неглибоким, якщо хочете, неповчальним, а тому і нецікавим, як... як і сама “Кров кажана”.

Романи, головний герой яких проходив певні випробування-ініціації, долав перешкоди, були у найкращих своїх виявах романами-зростаннями. Тобто, зрештою, герой змінювався й міг, подивившись на себе колишнього, сказати власне вагоме слово про себе, світ, людей, Бога, хоч би й в написаному власноруч романі. Цю модель, до речі, дуже вдало використовує володар минулорічного “букера” автор книжки “Життя Пі” Ян Мартел, тож вважати її застарілою було б геть нерозумно.

Змін у характері чи світосприйнятті Анастасії Михайлівни я не побачила, тому її книжку б не читала.

А, можливо, сам автор наприкінці посварився зі своєю головною героїнею, яка, обмовився пан Василь в одному зі своїх інтерв'ю, не належала нікому, крім... нього самого. Як автору-батьку. Не лягав її образ в якісь задумані Шкляром рамки чи навпаки — не вистачило йому глибини (покажіть мені її в жінці, яка вже через 15 хвилин після абортів здатна відчувати статеве збудження!), тож суворий батько Василь Шкляр позбавив свою не в міру неслухняну дочку певного морального спадку чи Знання, яке вона мала би отримати після усього пережитого. Що не кажіть, але таємнича смерть власного чоловіка, який ще й

начебто приходиться до тебе ночами, смерть, до якої ти сама ніби причетна, не може не схвилювати. Схоже на те, що ця діяльна жінка таки дійсно переживала (просто від нас, читачів, це приховувала), причому настільки, що потрапила в елітну психіатричну клініку й навіть там влаштувала кілька сцен з еротичним же присмаком (ну, не може вона інакше!) — роздягнула й побила симпатичну медсестру, після нападу істерії сповзла дверима, які не могла відкрити, під ноги головлікаря і навіть розкрила коліна на знак повної покірності й знесиленості... Отже, жінка начебто переживає, але я як читачка в це не вірю. І не тому, що не люблю жінок, бо це неправда (тут, прошу, без еротичних мотивів...).

Найбільше стосунки Анастасії (героїні, вона ж муза та втілення еротичних фантазій автора-чоловіка) та письменника подібні до описаних Джоном Фаулзом в “Мантіссі”. Пан письменник-творець має владу над музою, яка, за його бажанням, постає то у вигляді домашньої дівчинки в халатику, то припанкованої грубої жінки, чи ще якоюсь. Письменник має цю владу, бо може це *уявити*. Але персонаж також має власну волю, він може погодитися бути таким, яким його бачить автор, або зникнути, стоншати, стати пласким, безбарвним чи навпаки — декоративно-показово штучним. А є ж іще читач, який має оцінити співпрацю тексту й автора. І якщо його не буде підключено до цього дійства, слова в книжці не оживуть, і не буде їм дано створювати віртуальний простір чи паралельний світ...

Попри зауваження про недостатньо глибокий психологізм (і хоча спроба ця все ж непогана порівняно з іншими сучасними письменниками, але ж до Шкляра вимоги вищі!), попри не надто динамічний сюжет та розмитий фінал (чи, може, це моє суб'єктивне враження?) є кілька гарних моментів, за які можна пробачити авторові його бажання пограти на публіку, пересоленість та переперченість “страви”. Це — геніальне зображення пекла, багатого на чорноземи, паралель до нашої з вами “райської” землі, де на чорній землі треба чорно працювати. А також прекрасний і фактично нічим не виправданий націоналізм відьми Анастасії, з якою навіть “служителі пекла переходять на українську мову”.

Михайло Куцеба

“ДЗЕРКАЛО” ОСІННІХ МІФІВ (з приводу нової книжки В.Палинського)

Навіть палітурка (художниця Роксолана Прийма-Таміолі, європейського рівня українська малярка) нової книжки прози Віктора Палинського “Дзеркало” (Л., Сполом, 2002) вводить читача у вибагливий ізопростір і напружену драматургію творів, компактно зібраних під нею. Ці тексти — ностальгійна, а подекуди і надчуттєво позадзеркальна, таїна; виокремленість (навіть самотність!) особистості у великому та малому всесвіті тривог і підсвідомих осінніх (коли — найкоротші дні) страхів. (Власне, ці настрої й передано на обкладинці через заглиблено-колористичну репродукцію малярського твору — із магічним дзеркалом у центрі композиції.) Налаштування на доконечне сприйняття незносної розчепленості світу (чи світів?!), на безупинне витворення нової літературної матерії реально-ірреального...

“Дзеркало” Віктора Палинського, очевидно, дає підставу стверджувати про з'яву певного феномену новітньої української прози, де звиклий довколишній світ переливається в якісь химерні виміри, а чаклунські “речі” з царини магії водночас запросто входять у наш будень. І неквапом звикаємо до цього, розбудовуючи, в такий спосіб, нову реальність, формуючи віртуально-безконечні обшири.

До книжки увійшло понад десяток новел і повість “Канцлер своєї величності” (це твір, хоч і перемандрював із попередньої книжки письменника, дуже добре вписався в загальне епічне тло збірки).

Слово і Час. 2004. №2